

**Factor diplomatic și factor militar în înfăptuirea și
recunoașterea internațională a unirii românilor.
De la Alba Iulia, 1 decembrie 1918, la Trianon, 4 iunie 1920¹**

Prof. univ. Dr. Dumitru Preda

La 4 iunie 1920, în eleganta galerie «Cotelle» care leagă palatul Marele Trianon de Trianon-sous-Bois (aripa dreaptă) de la Versailles, într-o atmosferă solemnă, dar sobră, începând cu ora 16.30, s-a desfășurat ceremonia semnării celui de-al patrulea Tratat de Pace de către Puterile Aliate și Asociate, de data aceasta cu Ungaria, unul din statele successorale ale fostului Imperiu Habsburgic². Completând Tratatul de la Saint-Germain-en-Laye cu Austria, noul document a sancționat definitiv procesul de dezagregare a monarhiei bicefale. Aplicându-se principiul autodeterminării naționale – „una din cele mai mari forțe spirituale ale istoriei moderne”, cum îl definea distinsul jurist român George Sofronie³ –, la Trianon s-a autentificat acest înalt concept de conștiință a omenirii, fiind înscris ca o normă de bază în dreptul ginților și morala internațională.

Tratatul, fructul unor eforturi considerabile de aproape un an și jumătate, s-a conformat riguros datelor național-demografice, istorice, culturale și social-economice, ca și criteriilor de securitate colectivă. Din partea română și-au înscris numele pe textul său Dr. Ioan C. Cantacuzino (ministru de stat) și Nicolae Titulescu (fost ministru de Finanțe, de la 20 aprilie 1920, Prim-delegat la Conferința de Pace), iar din partea ungară de Ágost (Gaston) de Benárd (ministrul Muncii și Sănătății Publice) și Alfréd Drasche-Lázár de Thorda (ministru plenipotențiar); alături de ei, reprezentanții Statelor Unite ale Americii, Marii Britanii⁴, Franței, Italiei, Japoniei (desemnate drept **Principalele Puteri Aliate și Asociate**), precum și celelalte **Puteri Aliate și Asociate**: Belgia, Ceho-Slovia, China, Cuba, Grecia, Nicaragua, Panama, Polonia, Portugalia, Regatul Sârbo-Croato-Sloven, Cehoslovaciei (în total, 22 state)⁵.

¹ în vol. *Trianon, Trianon! Un secol de mitologie politică revizionistă*, sub coord. Vasile Pușcaș, Ionel N. Sava, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2020, p. 27-66;

² „Le Petit Journal”, 58e année, n° 20 069, 5 iunie 1920, p. 1; „L’action française”, 13e année, 5 iunie 1920, p. 1-2 (*La Paix avec la Hongrie. Le Traité de Trianon a été signé hier*); „Excelsior”, 11e année, n° 3 462, 4 iunie 1920, p. 2; Ibidem, n° 3 463, 5 iunie 1920, p. 1.

³ George Sofronie, *Principiul naționalităților în tratatele de pace din 1919-1920. Frontierele României sunt intangibile pe baza principiului naționalităților; netemeinicia acțiunii revizioniste maghiare*, Editura ziarului „Universul”, București, 1936; Idem, *Fenomenul „Unirii” în lumina dezvoltării principiului național, la români*, București, 1937 (ed. a II-a, Editura Tipo Moldova, Iași, 2018). Cf. Romulus Seișanu, *Principiul naționalităților. Originile, evoluția și elementele constitutive ale naționalității. Tratatul de pace de la Versailles, Saint-Germain, Trianon, Neuilly-sur-Seine, Sèvres, Lausanne* (ed. Constantin Schifirneț), Editura Albatros, București, 1996, passim.

⁴ Conte Derby (Edward George Villiers), ambasadorul extraordinar și plenipotențiar la Paris al Imperiului Britanic, a semnat, de asemenea, pentru Canada, Australia, Noua Zeelandă, Africa de Sud și India.

⁵ 1918. *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională*, vol. VI, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, doc. 890; Ion Calafeteanu, Gheorghe Sbârnă, *Tratatul de Pace ale României 1919-1920*,

Tratatul a fost ratificat de Corpurile Legiuitoare ale României la 17 august (Senatul) și respectiv 20 august 1920 (Camera Deputaților), fiind sancționat la 30 august 1920 de către Regele Ferdinand I⁶. La 14 noiembrie el a fost acceptat și de Adunarea Națională a Ungariei și a intrat în vigoare la 26 iulie 1921, după ce, în prealabil, fusese consacrat și de celelalte Puteri semnatare.

Referindu-se la semnificația acestui major document internațional, în ședința Adunării Deputaților din 4 aprilie 1934 Nicolae Titulescu avea să sublinieze: „*Tratatul de la Trianon apare tuturor românilor, și îndeosebi celor din Ardeal, ca o consfințire a unei ordini de drept cu mult mai redusă decât aceea pe care veacuri de conviețuire și de suferințe comune au săpat-o în conștiința istorică a neamului nostru. De aceea, în chip firesc, în opinia noastră publică, Tratatul de la Trianon evocă mai curând ideea unei completări decât ideea unei amputări*”⁷.

Drumul parcurs de neamul românesc de la 1 Decembrie 1918 la 4 iunie 1920 – interval istoric decisiv în devenirea modernă a Statului său independent, unitar și suveran – se constituie într-un exemplar parcurs în care voința politică, depășind numeroase egoisme și scăderi morale, a reușit să îmbine cu succes acțiunea diplomatică consecventă și perseverentă cu efortul disciplinat și curajos al armatei sale, caracterizat de contemporani drept o contribuție valoroasă la stabilitatea și pacea pe continentul european, care a împiedicat hotărâtor propagarea bolșevismului în Europa centrală⁸.

Studiul de față are ca obiectiv evidențierea condițiilor, a modalităților de concretizare a acțiunilor specifice celor doi factori, diplomatic și militar, în circumstanțele complexe în care Conferința de Pace de la Paris a fost menită să dea o nouă configurație a hărții geo-politice și o nouă așezare a relațiilor internaționale.

La 28 octombrie/10 noiembrie 1918, atunci când România își anunța solemn reintrarea în Marele Război alături de vechii ei aliați, ea relua, totodată, efortul menit a desăvârși procesul istoric al întregirii Țării și Neamului românesc. Un comentariu al cunoscutei „Gazette de Lausanne” ținea să remarce: „Viteazul popor român nu a voit să lipsească de la ultimul act al tragediei. El a reintrat victorios în scenă [...] Tratatul de la București va fi deci revizuit și națiunea română va obține integritatea sa teritorială. Drepturile sale asupra Transilvaniei sunt în mod particular indiscutabile”⁹ (subl. noastră).

Duminică 18 noiembrie/1 Decembrie 1918, în fruntea trupelor române și aliate, Regele Ferdinand I și Regina Maria, împreună cu guvernul și celelalte autorități centrale și-au făcut reintrarea, după doi ani de pribegie, în București. În aceeași zi, dincolo de Carpați, în cetatea Primei Uniri, la Alba Iulia, prin voința liber exprimată a reprezentanților națiunii române, era săvârșită unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Sătmarului și Maramureșului cu România, care se adăuga Unirii Basarabiei (27 martie/9 aprilie) și a Bucovinei (15/28 noiembrie).

Editura Muzeului Literaturii Române, București, 2017, p. 407-584; vezi și la Constantin Botoran, Ion Calafeteanu, Eliza Campus, Viorica Moisuc (coord.), *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naționalităților*, Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p. ; V.Fl. Dobrinescu, *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923)*, Iași, 1993, passim; asupra contextului extern și a ansamblului negocierilor, vezi în *Istoria Românilor*, vol. VIII *România întregită (1918-1940)*, ed. Ioan Scurtu (coord.), Petre Otu (secretar), Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 16-26.

⁶ I. Bitoleanu, *Actul ratificării tratatelor de pace în Corpurile Legiuitoare ale României în 1920*, nr. 1/1986, p. 44-62.

⁷ Nicolae Titulescu, *Discursuri* (ed. Robert Deutsch), Editura Științifică, București, 1967, p. 407.

⁸ Dumitru Preda (coord.), Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, Editura Enciclopedică, București, 1994, passim. Încă de la sfârșitul anului 1919, importantul cotidian „The New York Times” (7 dec.) ținea să sublinieze că România, prin poziția sa geografică și resursele naturale, „a devenit factorul cel mai decisiv” în afacerile din sud-estul Europei. Apud Constantin Botoran, Olimpiu Matichescu, *Documente străine despre lupta poporului român pentru făurirea statului național unitar*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, doc. 146 (p. 289). La 21 sept. 1919, același influent jurnal aprecia: „Prin atitudinea sa, România a salvat civilizația europeană și odată i se va mulțumi pentru aceasta”. *Ibidem*, doc. 142 (p. 283).

⁹ Apud Constantin Botoran, Olimpiu Matichescu, *op.cit.*, doc. 104.

Aflat într-o conjunctură internă critică, ca urmare a crizei de produse de primă necesitate pentru populație, criză ce putea da naștere într-o țară epuizată de război unor puternice frământări sociale și politice, înconjurat în imediata vecinătate de forțe adverse gata să profite de dificultățile pe care le întâmpina în interior, guvernul Ion I.C. Brătianu, instalat la 12 decembrie 1918 (stil nou), a fost nevoit să facă față acestor sfidări numeroase, ca și unor neașteptate reconsiderări de atitudine și tendințe de șantaj politic din partea Alianților care vor depăși și cele mai sumbre previziuni inițiale¹⁰. Trebuie să subliniem faptul că la încheierea conflagrației, dintre toți partenerii Antantei, României avea să-i fie aplicat tratamentul cel mai sever, cel puțin în formă, deși unirea politică a teritoriilor revendicate în 1916, ca și a Moldovei dintre Prut și Nistru (Basarabia) erau un fapt împlinit și în fond recunoscut de Alianți¹¹.

Modul în care au acționat Marile Puteri aliate în acordarea statutului României la masa păcii a fost o confirmare a intențiilor lor de a-și impune interesele și a-și afirma autoritatea în toate problemele, inclusiv cele teritoriale, în fața statelor mici „cu interese limitate”, așa cum era calificată și România¹². Cu toate acestea, obținerea calității de aliat în urma unor stăruitoare demersuri și participarea la marea conferință au însemnat pentru România nu numai o recunoaștere a contribuției sale la victoria împotriva Quadruplei Alianțe, ci și posibilitatea de a-și putea susține poziția și a-și apăra interesele în condiții dacă nu egale, cel puțin onorabile¹³. Jocului de culise practicat de Marile Puteri, în care decizia urma să fie luată de un număr tot mai restrâns de reprezentanți ai acestora, ce se va perfecționa pe timpul reuniunii din capitala Franței, guvernul român îi va opune în lunile următoare o acțiune perseverentă de apărare și consolidare a edificiului României Mari, chiar cu riscul de a „supăra” pe cei „4 Mari” (SUA, Franța, Marea Britnie și Italia). „*Domnul Brătianu – arăta Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent – a susținut integralitatea drepturilor noastre cu o rară energie și a făcut-o bine*”¹⁴. Susținerea intransigentă a punctului de vedere exprimat de Ion I.C. Brătianu, care a insistat pentru aplicarea prevederilor Tratatului din 1916, a atras însă serioase obstacole, unele dintre acestea ca rezultat al slabei cunoașteri și deci a neînțelegerii problemelor românești de către factorii de conducere și decizie ai Conferinței.

Premierul Brătianu a hotărât să se prezinte el însuși la Paris pentru a apăra cauza României Mari, care, în orice caz, nu era un cadou din partea Alianților; în acest răstimp complex, aplicarea Hotărârii de unire și consolidarea acesteia aveau să se realizeze pas cu pas și prin acțiunea eliberatoare a armatei române¹⁵.

Într-adevăr, neavând frontierele recunoscute, frontiere care să-i garanteze securitatea națională, agresată în nord-vest, nord și nord-est de forțele ostile – ungare, ruse și ucrainene (bolșevici) –, având relații tensionate în sud cu sârbii și bulgarii, România continua să se afle într-o stare nedeclarată de

¹⁰ Asupra circumstanțelor interne și externe, vezi și în recenta monografie a lui Ioan Scurtu, Ionuț Cojocaru, *Ion I.C. Brătianu*, Editura Enciclopedică, București 1917, passim.

¹¹ André Tardieu, cel care a prezidat Comisia privind afacerile române la Conferința de Pace, mărturisea lui Charles Beauvoil de Saint-Aulaire, ministrul francez la București, că în timpul lucrărilor pregătitoare ale reuniunii dăduse „lupte dure pentru ca să i se recunoască lui Brătianu și României calitatea de aliați” (Comte de Saint-Aulaire, *Confession d'un vieux diplomate*, Paris [1954], 484).

¹² Clive Day, *L'atmosphère et l'organisation de la Conférence de la Paix*, în *Ce qui se passa réellement à Paris en 1918-1919. Histoire de la Conférence de la Paix par les délégués américains*, publiée par le Colonel House, commissaire plénipotentiaire des États-Unis, et Charles Seymour, professeur d'histoire à l'Université de Yale, Payot, Paris, 1923, p. 25.

¹³ Ion Calafeteanu, *Recunoașterea statutului de aliat al României de către Marile Puteri în ajunul Conferinței de Pace de la Paris*, în „Revista arhivelor”, nr. 3/1978, p. 284-287; I. Ciupercă, *Dincolo de „fațada impunătoare” a Conferinței de Pace de la Paris*, în *România în istoria universală*, vol. III, coord. I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian, Iași, 1987, p. 607-620.

¹⁴ Apud V.V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României, nov. 1919-mart. 1920*, Sibiu, 1925, p. 14. Autorul, deși afirmă că încercarea lui Brătianu „de a salva tratatul [din 1916] era îndreptățită”, avea să considere că, în condițiile în care Marile Puteri au impus o conduită de nerecunoaștere a valabilității tratatelor secrete, prelungirea „rezistenței” românești putea să devină o tactică „chiar periculoasă intereselor țării”. *Ibidem*, p. 16.

¹⁵ Dumitru Preda, *Sub semnul Marii Uniri. Campaniile armatei române pentru întregirea Țării 1916-1920*, București, 2018, p. 161-348.

război, în timp ce, în cea mai mare parte a Europei, ostilitățile militare încetaseră de câteva luni. Războiul național de întregire nu se încheiase, adversarii unității românești impunând continuarea lui.

I.a. Acțiunile armatei române după 1 Decembrie 1918 până în aprilie 1919

Hotărârea Marii Adunări a românilor din Transilvania din 1 Decembrie 1918 a fost imediat adusă oficial și la cunoștința guvernului ungar. La 9 decembrie acesta răspundea negativ, motivând gestul său prin faptul că deciziile luate la Alba Iulia veneau în contradicție cu prevederile așa-zisului „armistițiu” de la Belgrad¹⁶, prin care se menținea administrația maghiară în teritoriile alipite acum României¹⁷; de aceea, el comunica că refuză să ia în considerație respectivele cerințe ale românilor, pe care „le condamnă cu asprime”¹⁸. În consecință, autoritatea Consiliului Dirigent de la Sibiu¹⁹ nu era recunoscută, atitudine ce se va prelungi și după martie 1919, deși până atunci au continuat să existe contacte între cele două părți. Invocând primejdiile externe ce atentau la „integritatea patriei”, la 4 decembrie 1918 Károlyi lansa un patetic apel națiunii maghiare, în care ținea să sublinieze poziția sa fermă de a nu ceda „unitatea teritorială a Ungariei”²⁰. Declarația, făcută în forma tradițională a diplomației ungare cizelată la școala dualismului, a evidențiat încă o dată contradicția flagrantă între poziția de ansamblu a conducerii de la Budapesta, de acceptare a principiilor wilsoniene și limitele aceleiași poziții atunci când era vorba de apărarea „statului milenar”, ce includea teritorii cotoprite cu forța de-a lungul secolelor, în care majoritatea absolută a populației – nemaghiari – nu mai avea nimic de sperat și de așteptat de la cei care îi asupriseseră. Mai mult, din 7 decembrie, la Cluj, unde se afla și o puternică garnizoană maghiară, se instituia un Comisariat guvernamental pentru așa-numita „Ungarie de Răsărit”, ca un organism de putere opus conducerii românești. Păstrarea controlului instituțional de către forțele maghiare minoritare în defavoarea majorității românești, mai ales la vest de linia arbitrară de demarcație – unde funcționarii publici au fost obligați să presteze un jurământ de fidelitate până la 13 decembrie –, în pofida voinței liber și democratic exprimate la Alba Iulia, nu numai că a îngreunat procesul de clarificare politică, dar a amplificat simțitor starea de încordare și tensiunile interetnice româno-maghiare din Transilvania cu repercusiuni asupra stabilității zonale central și sud-est europene, și aceasta în momentul în care Conferința de Pace de la Paris își deschidea lucrările de reșezare pe baze noi a arhitecturii politice europene și mondiale.

În același timp, a fost declanșată o campanie de propagandă extrem de virulentă la adresa României, a poporului și armatei române²¹, în care aveau să fie angrenate personalități maghiare din Transilvania, în frunte cu episcopii calvini (protestanți), alături de prelați, organizații confesionale, ziariști și oameni politici din străinătate influențați prin diverse mijloace; acestora li s-a pus la dispoziție un arsenal informativ variat și bogat, în care prezentările „științifice”, calomniile fine – precum cele legate de

¹⁶ Deși provizorie și având un caracter strict militar, linia demarcațională stabilită pe cursul Mureșului, prin convenția încheiată la Belgrad, în ziua de 13 noiembrie 1918, între Comandamentul Armatei aliate de Orient și delegații noului guvern ungar, a creat o situație extrem de confuză în teritoriile românești de dincolo de Carpați. Aceasta „împarte națiunea română din Transilvania și Ungaria în două părți, ceea ce agravează dificultățile în acțiunea de renaștere națională și în organizarea ei, atât de necesară în aceste zile de prefaceri istorice” – se arăta într-un memoriu din 28 noiembrie al lui Iuliu Maniu, remis prin Legația română la Paris ministrului francez al Afacerilor Străine. 1918. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. *Recunoașterea ei internațională*, vol. III *Documente interne și externe, august 1918-iunie 1919*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, doc. 494.

¹⁷ Károlyi Mihály *lévélezése*, vol. I, Budapest, 1978, doc. 333 (doc. 331 adresa Consiliului Dirigent).

¹⁸ *Ibidem*. Comentând poziția noii conduceri de la Budapesta, consulul imperial din Brașov, într-un raport adresat Cancelarului Max von Baden, aprecia cu luciditate, cu puțin timp înainte: „Cu toată atitudinea democratică a lui Károlyi și susținerea de către el a drepturilor naționalităților, el este totuși, înainte de toate, ungar și preocupat de păstrarea, cât mai nevătămată, a integrității țării sale”. Referindu-se la situația și mai ales la viitorul Transilvaniei, diplomatul imperial ținea să mai atragă atenția: „Hotărâtori în această privință vor fi în orice caz românii, care, numeric, alcătuiesc pe departe majoritatea populației” [subl. noastră].

¹⁹ Gheorghe Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român 1918-1920*, Editura Dacia, 1985, passim

²⁰ Károlyi Mihály *lévélezése*, vol. I, doc. 327.

²¹ Arhivele Militare Române [în continuare AMR], fond *Microfilme*, rola PII.2. 2 192, passim;

așa-zisa „civilizație inferioară” a românilor – și denaturările cele mai grosolane serveau mitului „națiunii politice ungare indivizibile” și tezei „unității geografice și economice” a vechii Ungarii. La acestea trebuie adăugate înmulțirea instigărilor și presiunilor de tot felul exercitate îndeosebi la sate, concomitent cu o intensificare a „agitației bolșevice” la orașe și în zonele miniere; incidentele, tot mai violente, având, de regulă, ca victime pe fruntașii comunităților românești, vor spori, fără ca autoritățile locale maghiare să ia măsurile necesare pentru a împiedica repetarea lor, mulțumindu-se să le califice ca „regretabile”; în fine, o tot mai deschisă acțiune de pregătire a unei rezistențe armate „populare”, beneficiind de armamentul și muniția abandonate de unitățile germane în retragere, întrona o atmosferă de teroare și instabilitate favorabilă acțiunii politice a forțelor conservatoare și șoviniste.

De altfel, imediat după proclamarea Republicii Populare (16 noiembrie 1918), guvernul ungar, în loc să continue demobilizarea forțelor sale armate la nivelul stabilit prin articolul 2 al Convenției din 13 noiembrie 1918, a luat măsuri de reorganizare și concentrare a trupelor înapoia liniei Mureșului, de chemare sub arme a noi contingente de recruți²². Unități importante au fost masate, încă de la sfârșitul lunii noiembrie, în regiunea Cluj-Dej-Oradea. Incapacitatea sau reaua-voință a guvernanților de la Budapesta de a accepta realitatea istorică, hotărârea de unire de la Alba Iulia, respingând încercarea părții române de dialog pentru a se da o rezolvare pașnică problemelor bilaterale – în primul rând celor privind delimitarea frontierei –, în speranța influențării deciziei Conferinței de Pace, aveau să creeze în perioada imediat următoare o stare conflictuală tot mai deschisă între România și Ungaria. Grevate de o moștenire istorică dificilă datorată contradicțiilor și tensiunilor acumulate secole de-a rândul în urma dominației maghiare asupra unor întinse teritorii românești, exacerbate în ultimele decenii prin politica de deznaționalizare forțată a românilor din Transilvania, ca și de pozițiile divergente din anii Primului Război Mondial, aceste relații²³ aveau să conducă în cele din urmă la un dureros, dar inevitabil război în 1919.

Tensiunea social-politică în Transilvania și celelalte provincii românești a determinat Consiliul Dirigent și numeroase consilii naționale locale să solicite guvernului de la București intervenția grabnică a forțelor sale armate. Deși noul context internațional, marcat și de o surprinzătoare și prelungită atitudine a Puterilor Aliate și Asociate față de Ungaria, împiedica aplicarea imediată și integrală a proiectului Înalțului Comandament de eliberare a ținuturilor românești, concomitent cu continuarea demersurilor de anulare a prevederilor „armistițiului” de la Belgrad, se va înregistra o accelerare a preparativelor militare, procedându-se la o înaintare treptată și sistematică a forțelor armate românești în teritoriile revendicate, mai întâi până la linia Mureșului, operație executată, repet, cu avizul Comandamentului aliat.

În vederea îndeplinirii obiectivului său strategic, Înalțul Comandament român a decis încă din 13 noiembrie (stil nou) începerea acțiunii de eliberare, pentru operațiile inițiale fiind desemnate următoarele mari unități și unități: Divizia 7 din Corpul 4 armată, Diviziile 1 și 2 vânători, Regimentul 7 vânători, Regimentul de vânători de munte și o brigadă de cavalerie²⁴.

În momentul în care la Alba Iulia s-a desfășurat Marele Sfat Național, diviziile române se aflau încă departe de acest oraș, apropiindu-se de linia de demarcație doar la extremitatea ei nord-estică, cu elemente ale Diviziei 7, ceea ce infirmă categoric acele incriminări că hotărârile adoptate la 1 Decembrie 1918 s-au datorat prezenței armatei române.

²² Ibidem, rola PII.5 219, c. 689-707, 729-733; Wilhelm Böhm, *Im Kreuzfeuer zweier Revolutionen*, München, 1924, p. 86-99; *Magyarország Hadtörténete*, vol. 2, Budapest, 1985, p. 195-210.

²³ Alexandru Ghișa, *România și Ungaria la început de secol XX*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002; Lucian Leuștean, *România, Ungaria și Tratatul de la Trianon, 1918-1920*, Polirom, Iași, 2002.

²⁴ Arhivele Militare Române [AMR], fond *Microfilme*, rola PII.1.2 579, c. 295-296 (Ordin de operații nr. 303 din 5/18.11.1918; vezi și „Instrucțiunile”-anexă, Ibidem, c. 301-303). Pe larg, Dumitru Preda (coord.), *În apărarea României Mari...*, p. 126-139.

În primele zile ale lunii decembrie au pătruns în Transilvania și cele dintâi elemente din Divizia 2 vânători (general Gheorghe Dabija). Transportată pe calea ferată prin Predeal, marea unitate se va concentra până la 21 decembrie, aproape în întregime, în perimetrul Sibiu-Sebeș-Simeria-Petroșani, interzicând continuarea transportului de materiale de război spre Ungaria. În cursul aceleiași luni, sub conducerea directă a MCG român, au fost continuate operațiile de înaintare în ținuturile de la sudul Mureșului: la 4 decembrie erau eliberate localitățile Bistrița și Năsăud, iar până la 6 decembrie Divizia 7 (general Constantin Neculcea) reușea să-și concentreze grosul forțelor în regiunea Reghin-Toplița-Ditrău-Gheorgheni-Borsec-Bistricioara; la sfârșitul primei decade a ultimei luni a anului 1918 centrele urbane și principalele comune și căi de comunicație dintre Târgu Mureș și Bistrița au putut fi astfel temeinic controlate de trupele române, sprijinite aici, ca pretutindeni, de gărzile naționale, inclusiv cele săsești. Trebuie să subliniem un detaliu important: preluarea administrației în teritoriul controlat de forțele românești s-a făcut treptat și cu multă grijă, lucru remarcat și de observatorii imparțiali.

Concomitent cu manevrele executate de Divizia 7, cealaltă mare unitate – Divizia 1 vânători (general Aristide Lecca) – a îndreptat recunoașteri pe direcția Miercurea Ciuc-Brașov. Informațiile culese indicau că în Brașov se mai afla o puternică grupare germană din Comandamentul 63 armată (circa 4 000 militari), în frunte cu generalul Robert Kosch, fostul guvernator al Bucureștilor, iar cele mai multe din gările și arterele de comunicație erau încă în mâinile gărzilor ungurești, ceea ce, firește, periclita siguranța legăturilor cu Transilvania, ca și înaintarea celorlalte forțe românești. Deplasat de urgență pe calea ferată, Regimentul 6 vânători a intrat în orașul de la poalele Tâmpei la amiaza zilei de 24 noiembrie/7 decembrie 1918, fiind întâmpinat de o mare mulțime din locuitori cu urarea „Bine ați venit!” În câteva zile, Țara Bârsei intra sub completa autoritate românească, ceea ce a influențat simțitor mișcarea strategică a armatei române, prin asigurarea unei circulații nestingherite între Vechiul Regat și sud-estul Transilvaniei.

Atmosfera tensionată creată prin menținerea stării de provizorat în teritoriile românești de dincolo de munți și marcată de incidente grave, tot mai numeroase, avea să determine o atitudine mult mai energică din partea conducerii statului român. Cu atât mai mult cu cât și la celelalte frontiere situația devenise destul de complicată, chiar periculoasă: Dobrogea, ocupată succesiv de trupe britanice și italiene, era „bombardată” de o vie propagandă și acțiune bulgară, în timp ce administrația română era împiedicată să-și reia atribuțiile suverane; la Nistru, atacurile de mici proporții venite nu numai din partea bolșevicilor, dar și a grupărilor naționaliste ucrainene, erau dublate de o rețea subversivă în interiorul Basarabiei, într-o încercare de deschidere a unui nou focar destabilizator; în fine, în Banat, pe măsură ce forțele sârbești căutau să-și consolideze ocupația la sud de linia Szeged-Lipova, raporturile româno-sârbe deveneau tot mai încordate²⁵. Ca urmare a politicii ezitante a Aliatilor, România era, astfel, împiedicată să-și instituie suveranitatea în teritorii recunoscute anterior ca fiind românești, fiind obligată să asiste la reorganizarea și concentrarea forțelor inamice ungare în spatele unei linii demarcaționale ilogice, ca și la prezența altor forțe care îi amenințau integritatea și drepturile sale legitime, cucerite cu prețul celor mai mari sacrificii.

Această situație trebuia clarificată și rezolvată cât mai urgent, cu atât mai mult cu cât lucrările Conferinței de Pace urmau să fie deschise curând. Asistăm, în consecință, la demersuri insistente pe diferite canale diplomatice și militare, sprijinite – trebuie să spunem – consecvent de miniștrii Antantei de la București, ca și de generalul Berthelot, cei mai în măsură să cunoască realitatea din această parte a Europei.

²⁵ Vezi la Severe Bocou, *La question du Banat. Roumains et Serbes*, Paris, 1919; AMAE, fond 71/1914. E2, partea a II-a, vol. 58; cf. Ionela-Felicia Moscovici, *La France et le Banat entre 1916-1919, les convulsions de la guerre et de la paix, particulièrement l'évolution des rapports entre la Roumanie et l'Entente vis-à-vis la question du Banat* [Strasbourg], 2013.

Puși în fața nerespectării angajamentelor asumate de Ungaria prin actul din 13 noiembrie 1918, a cererilor venite inclusiv din partea Consiliului Dirigent al Transilvaniei, dar și a necesității rezolvării situației din Rusia meridională, unde concursul armatei române era apreciat ca indispensabil, Aliații se vor arăta tot mai dispuși să admită depășirea liniei Mureșului de către forțele române din estul Transilvaniei. La 7/20 decembrie colonelul Toma Dumitrescu, ofițerul de legătură cu Comandamentul aliat de la Salonic, comunica: „în privința ocupării Transilvaniei de trupele noastre până la linia Tratatului de Alianță [din 1916], generalul Franchet d’Espèrey nu vede niciun inconvenient și generalul șef al Statului-Major mi-a spus că aceasta poate să se execute imediat, fără motivul de a menține ordinea”²⁶

La 13 decembrie Marele Cartier General român transmitea următorul ordin²⁷ trupelor din Transilvania: „*pentru a se asigura ordinea, viața și avutul locuitorilor, trupele române vor ocupa, afară de Banat, toate ținuturile românești care au făcut până acum parte din fosta monarhie austro-ungară*”. Pentru conducerea operațiilor din Transilvania, MCG hotărâse, încă din 10 decembrie, înființarea unui comandament unic la Sibiu, în frunte cu generalul Traian Moșoiu, având ca șef de stat-major pe generalul Ștefan Panaitescu²⁸.

Comandamentul Trupelor din Transilvania (CTT) va începe să funcționeze efectiv la 11/24 decembrie 1918, acționând ulterior într-o strânsă legătură cu Consiliul Dirigent.

Cu o săptămână înainte, la 4/17 decembrie 1918, generalul Constantin Presan transmitea ofițerului său de legătură de pe lângă Comandamentul aliat că trupele române, conform acordului stabilit cu generalii Franchet d’Espèrey și Henri M. Berthelot, vor trece linia Mureșului evitând, însă, orice lupte cu forțele adverse, lupte ce ar putea avea – se aprecia – „urmări incalculabile”²⁹. A doua zi, la Budapesta, locotenent-colonelul francez Fernand Vix înmâna Comisiei Ministeriale de Armistițiu o telegramă-citație din partea generalului Berthelot. Documentul sublinia: „*pentru a se evita orice fricțiuni între trupele ungare și trupele române, vă rog să dați ordin trupelor ungare să evacueze Clujul. Acest oraș trebuie să fie ocupat prin ordinul meu de trupele române, ca punct strategic, așteptând până când eu o să pot trimite acolo trupe franceze*”³⁰. Guvernul ungar a refuzat și de această dată să se conformeze, insistând pentru respectarea prevederilor de la Belgrad și avertizând că, dacă vor avea loc ciocniri, întreaga responsabilitate a evenimentelor va reveni acelor comandanți ai Antantei care ar permite înaintarea trupelor române³¹.

Demersurile pentru a împiedica vărsarea de sânge și respectarea deciziei Comandamentului aliat au continuat în zilele următoare. La 23 decembrie, șeful Misiunii militare aliate se va adresa din nou Comisiei Ministeriale de Armistițiu anunțând: „*ca o confirmare a notei verbale făcute la 20 decembrie [...] generalul Berthelot a autorizat Înaltul Comandament român să depășească linia de demarcație...*”³². În fața categoriceii atitudini a Antantei, guvernul Károlyi avea să cedeze, încercând totuși să întârzie evacuarea. Zadarnic, eliberarea teritoriilor de la vest de Mureș începuse, chiar dacă diverse obstacole vor prelungi realizarea ei mai bine de șase luni.

²⁶ AMAE, fond 71/1914. E2, partea a II-a, vol. 58, f. 22.

²⁷ AMR, fond Microfilme, rola PII.5. 170, c. 553-554 (General Presan, *Fapte petrecute în Marele nostru Război pentru care nu existau acte*).

²⁸ Ibidem, rola PII.2. 2 196, c. 109 și urm.; Ibidem, fond Comandamentul Trupelor din Transilvania, dosar 47 și 74; Cornel Grad, *Contribuția armatei române la preluarea puterii politico-administrative în Transilvania. Primele măsuri (noiembrie 1918-aprilie 1919)*, în „Revista de administrație publică și politici sociale, an II, nr. 4 (5)/decembrie 2010, p. 51-79.

²⁹ *Exposé sur les opérations de l’armée roumaine en Hongrie après le 3 novembre 1918 (Guerre de 1919) et les événements qui ont été la cause*, Paris [1922], p. 8.

³⁰ 1918. *Desăvârșirea unității național-statale ...*, vol. III, doc. 473; AMR, fond Marele Cartier General, dosar 2 022, f. 177.

³¹ Răspunsul guvernului de la Budapesta, vezi la Incoș Benedek, *A Román Irredentista rozgalmak Története*, Budapeșt, 1920, p. 475.

³² 1918. *Desăvârșirea unității național-statale ...*, vol. III, doc. 475.

Cronica ultimelor două săptămâni ale anului 1918 consemnează numeroase momente memorabile pentru locuitorii Transilvaniei: rând pe rând, zi de zi, sate și orașe au fost eliberate, stăpânirea românească câștigând teren odată cu înaintarea trupelor române spre aliniamentul Munților Apuseni. Astfel, la 11/24 decembrie 1918, ostașii Divizei 7 și-au făcut intrarea în Cluj, bastion până atunci al reacțiunii și șovinismului maghiar³³. De menționat, masa populației maghiare din oraș nu a răspuns chemărilor la ură și rezistență, așteptând în liniște și cu speranță noul curs al evenimentelor, dornică, așa cum arăta ceva mai târziu gazeta „Új Világ” (Lumea Nouă), „să ne încadrăm în noua formă de stat [...] cu convingerea tare că hotărârea de la Alba Iulia nu va fi numai un petec de hârtie...”³⁴. De altfel, cei 12 000 de soldați ai trupelor colonelului Kratochwil Károly (Divizia de secui) părăsiseră în grabă orașul și ținutul. Tot în aceeași zi de 11/24 decembrie 1918, în Sibiu, generalul Traian Moșoiu, împreună cu statul său major, era primit la prânz ca un erou național de membrii Consiliului Dirigent, ai consiliilor și gărzilor românești și sătești, de o mare suflare de oameni veniți la „chemarea inimii desrobite”³⁵.

La 24 decembrie, în ajun de Crăciun [stil nou – n.n.], cea mai mare parte a Transilvaniei propriu-zise se găsea deja în stăpânirea forțelor românești. Întreaga rețea de comunicații care lega văile Oltului și Jiului cu cele ale Târnavelor și Mureșului, precum și cea care unea valea Mureșului superior și central cu văile Crișurilor și Someșului se aflau în mâna forțelor române, siguranța fluxului transporturilor operative fiind acum asigurată.

La 19 decembrie/1 ianuarie 1919 șeful Marelui Cartier General român comunica generalului Franchet d'Espèrey, comandantul Armatei aliate de Orient: „Este necesar să continuăm înaintarea trupelor noastre pentru a ocupa cel mai devreme posibil regiunea Arad-Oradea Mare-Careii Mari, pentru motivele următoare: a) Populația românească din regiunea neocupată de noi un mai este sigură de viața și averea sa. Banderile ungare înarmate sprijinite de gărzile lor naționale jefuiesc orașele și satele și omoară fără milă [...] b) Ungurii seamănă prin toate mijloacele și pe o scară întinsă bolșevismul”³⁶, folosind nemulțumirile locuitorilor și provocând foametea prin rechiziționarea forțată și transportarea dincolo de Tisa a tuturor depozitelor și resurselor alimentare din Crișana și Maramureș.

Informațiile primite de Înaltul Comandament român evidențiau starea de tensiune existentă ca urmare a acțiunilor de represalii îndreptate împotriva românilor, ca și accentuarea concentrărilor de trupe, îndeosebi secuiești, în zonele Jibou, Zalău, Poarta Someșului, Satu Mare, pe valea Crișului Repede etc.; totodată, în zona de la nord-vest de Sighet era identificată o grupare de circa 1 500 naționaliști și bolșevici ucraineni, ce se manifesta agresiv, cu intenția de a ocupa Sighetul Maramureșului și regiunea înconjurătoare³⁷. Aceste date, furnizate și comandamentelor aliate, erau întărite de constatările făcute personal de generalul Berthelot în timpul vizitei efectuate în ultima decadă a anului 1918 și la începutul anului 1919 în teritoriile revendicate de România, încă neeliberate – Banat, Crișana –, ca și în Transilvania³⁸. Concluziile reieșite din acest „turneu de pacificare”, cum l-a denumit însuși Berthelot, au fost împărtășite generalului Franchet d'Espèrey în două telegrame³⁹ expediate imediat după revenirea la

³³ AMR, fond *Marele Stat Major. Serviciul istoric*, dosar 808, f. 62-79 „Clujul”. Organul Consiliului Național Român din Cluj și com. Cojocna, număr ocazional din 12/23 dec. 1918, p. 1; „România Mare” (Paris), Anul II, nr. 27 din 14 ian. 1919, p. 2; cf. *Histoire de la Transylvanie* (red. Béla Kopeczi), Budapesta, 1992, p. 614-615.

³⁴ Apud „Patria” (Cluj), Anul I, nr. 40 din 2 aprilie 1919, p. 1.

³⁵ „Telegraful român” (Sibiu), Anul XLVI, nr. 142 din 11/24 dec. 1918, p. 525

³⁶ *Exposé sur les opérations de l'armée roumaine en Hongrie après le 3 novembre 1918 ...*, p. 8-9.

³⁷ Lt.colonel Constantin Drăgănescu, *Campaniile din 1848/49 și 1919 în Transilvania și Ungaria*, București, 1930, p. 102.

³⁸ Colonel (r) Dr Constantin Moșincat, *Generalul Henri Mathias Berthelot. Prima vizită în Ardeal după Marea Unire (1918-1919)*, Editura Tipo MC, Oradea, 2019, p. 109-171; vezi recent și la Ana-Maria Stan, *Considérations sur les interlocuteurs du général Berthelot en Transylvanie (décembre 1918-janvier 1919)*, în „Transylvanian Review”, vol. XXVII, Supplement, n° 2 (2018), p. 135-147.

³⁹ Gh. Iancu, G. Cipăianu, *La consolidation de l'Union de la Transylvanie et de la Roumanie (1918-1919). Témoignages français*, Bucarest, 1990, doc. XX.

București: „armistițiul a fost violat de unguri. Nu ar fi [deci] vreun inconvenient de a-l denunța și a lăsa trupele române să ajungă la limita de vest a teritoriului locuit de populația română. Nu este exact, așa cum pretind ungurii, că majoritatea populației este maghiară, cu excepția câtorva orașe [...]. Estimez că ocuparea de către trupe franceze a punctelor Arad, Oradea Mare, Debrețin, Careii Mari, Salonta Mare este indispensabilă”.

Generalul francez hotăra, totuși, la 31 decembrie, în urma întrevederii avute la Cluj cu profesorul Apáthy István, desemnat comisar general al așa-numitei „Ungarii de Răsărit”, să oprească pentru moment înaintarea trupelor române pe linia Baia Mare-Jibou-Dej-Cluj-Alba Iulia-Deva, iar trupele și jandarmeria ungare să fie retrase până la 15 km de această linie, o zonă neutră despărțind cele două tabere. Este vorba de așa-numita „linie Berthelot-Apáthy”⁴⁰, pe care guvernarea unguri aveau să o invoce cu obstinație în speranța salvării restului teritoriului pe care-l mai ocupau; de fapt, așa cum rezultă foarte clar din documentele și din memoriile lui Berthelot, generalul nu făcuse decât un gest de bunăvoință prelungind termenul pentru retragerea forțelor ungare la vest de Apuseni, având în vedere obiectivul major al preîntâmpinării unui conflict armat de proporții între români și unguri.

Trebuie să menționez și poziția Comandamentului aliat față de situația delicată din Banat, ce deteriorase bunele raporturi de până atunci între România și Serbia, în încercarea de a nu se mai crea un nou focar conflictual în zonă⁴¹. Soluția adoptată la 5 ianuarie 1919 de a se constitui o regiune-tampon între armatele celor două state și a trece provincia sub controlul său, prin retragerea unităților sârbești din cea mai mare parte a teritoriului bănățean ocupat până atunci, rămânea în orice caz o soluție provizorie. În expunerile pe care Premierul Brătianu avea să le facă în fața Conferinței de Pace, la 29 ianuarie și respectiv 1 februarie 1919, în care problema Banatului a fost stăruitor înfățișată, acesta afirma: „Guvernul român este atât de convins de importanța Dunării ca frontieră pașnică, încât mereu și-a interzis să-și arunce privirea dincolo de acest fluviu și de a gândi la posibilitatea de a reuni la România nord-dunăreană pe numeroșii români stabiliți în Serbia, între văile Timocului și Moravei”⁴².

La 4 ianuarie 1919, sub amenințarea forțelor străine de la flancul drept al frontului român, ce se întindea numai până la Dej, MCG ordona CTT⁴³ să ia în stăpânire regiunea Baia Mare-Sighetul Maramureșului-Zalău, specificând: „pe ce dată credeți cu putință și oportun”.

Pentru îndeplinirea obiectivelor ordonate, la 6 ianuarie Comandamentul Moșoiu va adopta un dispozitiv operativ pe două eșaloane, cu trei divizii (7, 6 și 2 vânători) în linia întâi și cu Divizia 1 vânători în linia a doua; aceasta trebuia să asigure spatele, fiind dislocată în zona Miercurea Ciuc-Praid-Blaj-Brașov-Târgu Secuiesc⁴⁴. Astfel, din 7 ianuarie mișcările pentru ocuparea noilor zone aveau să înceapă, în următoarele zile diviziile române împingând elementele lor înaintate în vederea ocupării unor poziții favorabile care să le permită reluarea mișcării spre vest pentru eliberarea ulterioară a întregului teritoriu național revendicat. La 9/22 ianuarie 1919 CTT informa MCG român că noua regrupare a forțelor sale, menită a spori „coeziunea tactică între unități”, fusese încheiată⁴⁵. Întreaga creastă a

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Général Jean Bernachot, *Les armées françaises en Orient après l'armistice de 1918*, vol. 1 *L'Armée française d'Orient. L'Armée de Hongrie (11 novembre 1918-10 septembre 1919)*, Paris, 1970 (anexele 4 și 5).

⁴² AMAE, fond 71/1914. E2, partea a II-a, vol. 57 (*La Roumanie devant le Congrès de la Paix. Ses revendications territoriales. Mémoire présenté à la Conférence dans la séance du 1er février 1919*). Résumé de l'exposé verbal fait par le Premier délégué de Roumanie), p. 4. Cf. *România la Conferința de Pace de la Paris 1919-1920*, vol. 1, doc. 166-168.

⁴³ AMR, fond *Microfilme*, rola PII.2. 2 194, c. 637-640; cf. Lt. colonel Constantin Drăgănescu, *Campaniile din 1848/49 și 1919 în Transilvania și Ungaria*, p. 102.

⁴⁴ Lt. colonel Constantin Drăgănescu, *op.cit.*, p. 102-103.

⁴⁵ AMR, fond *Microfilme*, rola PII.2. 2 196 (*Jurnal de operații al CTT*), c. 131-139; Ibidem, fond *Marele Stat Major. Serviciul istoric*, dosar 517, f. 14-29; Ibidem, dosar 808, f. 79-87. Pe larg, asupra acțiunilor armatei române, în *Jurnal de operațiuni al*

Munților Apuseni, determinată de la nord la sud de linia vest Sighetul Marmației-vest Baia Mare-vest Zalău-est Ciucea-Zam, se afla acum în stăpânirea trupelor române, încheind o importantă etapă a acțiunii de eliberare a Transilvaniei. Starea combativă a trupelor române s-a menținut la cote ridicate, lucru remarcat de observatorii străini prezenți în țară, precum corespondentul oficiosului „The Times”, la 25 februarie 1919: „*O armată română bine disciplinată, cu mult tact și chibzuință, este bine primită de români și de celelalte naționalități, care văd în ea o garanție pentru ordine și securitate*”⁴⁶.

Între timp, în scopul întăririi forțelor dislocate în Transilvania, în 5/18 ianuarie 1919 fusese înființat *Comandamentul general teritorial Sibiu*, în frunte cu generalul Ioan Boeriu, până atunci Secretar General al Resortului Armatei și Siguranței Publice, șef de stat-major fiind colonelul Dănilă Papp. Au fost puse, totodată, bazele noilor Corpuri 6 și 7 armată, incluzând Diviziile 16, 17 și 20, respectiv 18, 19 și 21; într-o primă etapă, ținându-se seama de resursele existente în oameni și materiale, aveau să fie constituite doar Diviziile 16 și 18., structura acestora fiind aproape identică cu cea a divizilor de infanterie existente în organica armatei române. Din februarie era chemat sub arme și Corpul Voluntarilor Ardeleni⁴⁷.

Dorind să pună odată capăt terorii exercitate de trupele regulate și bandele maghiare în teritoriile neeliberate încă, Consiliul de Miniștri desfășurat la București, în absența Premierului Brătianu, hotăra în ședința din noaptea de 7-8 februarie 1919 ca armata „*să treacă Munții Apuseni pentru a ocupa toate ținuturile revendicate de noi*”⁴⁸. Dar Înaltul Comandament Aliat de la Paris va aprecia ca neoportună o nouă operație, care să modifice statu-quo-ul din Ungaria și Transilvania, întrucât astfel s-ar fi îngreuiat desfășurarea lucrărilor Conferinței de Pace⁴⁹.

Analiza situațiilor operative din ultimele săptămâni, întreprinsă la MCG, demonstra că pentru reușita obiectivului propus era necesar să se realizeze, concomitent cu o nouă grupare a forțelor de pe frontul transilvan, o întărire a acestora, ca și o îmbunătățire a organizării și înzestrării serviciilor divizionare respective. Odată cu manevrele de regrupare și întărire a dispozitivului operativ de pe frontul spre Ungaria, s-au dat ordine precise privind întocmirea planurilor de operații ofensive în scopul atingerii aliniamentului Satu Mare-Carei-Oradea-Arad. La 22 februarie CTT înainta MCG proiectul de operații ordonat. Acesta prevedea înaintarea trupelor române pe toată lungimea frontului, în aceeași zi și la aceeași oră. Atacul principal trebuia să fie dat în sectoarele Diviziilor 7 și 2 vânători, iar cel secundar în sectorul Diviziei 6. Obiectivul de bază al Diviziei 7 consta în eliberarea orașelor Satu Mare și Carei.

Tot în cursul lunii februarie 1919, la propunerea președintelui Comitetului pentru afacerile românești, André Tardieu, fusese trimisă spre studiu problema dispunerii trupelor aliate în Transilvania, cu o referire specială la crearea și controlul unei „zone neutre” între cele două părți, română și ungară⁵⁰. În baza datelor strânse de experți, la 17 februarie Comitetul ajungea la concluzia că stabilirea respectivei „zone neutre”, care să fie ocupată de trupe aliate, trebuia să fie examinată și definitivată de reprezentanții militari ai Consiliului Suprem de Război de la Versailles⁵¹. La 21 februarie Brătianu trimitea o nouă notă ministrului Afacerilor Străine francez, ca și lui André Tardieu și colonelului Edward M. House, consilierul Președintelui SUA, în care se specifica: „*E necesar în mod urgent a lăsa ca trupele române să*

Comandamentului Trupelor din Transilvania (1918-1921), ed. Viorel Ciubotă, Gheorghe Nicolescu și Cornel Țucă, vol.I-II, Satu Mare, 1998.

⁴⁶ 1918. *Desăvârșirea unității național-statale ...*, vol. III, doc. 534.

⁴⁷ AMR, fond *Microfilme*, rola PII.1. 2 591, c. 379-382. Alcătuit în 1917 din foștii prizonieri de origine română din Rusia, participanți la marile bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz, la sfârșitul lui nov. 1918 fuseseră transferați din Moldova, după 3 dec. fiind puși la dispoziția Consiliului Dirigent. Lor li se vor alătura, pe măsura sosirii în țară, legiunile de voluntari care luptaseră în Italia.

⁴⁸ Ibidem, rola PII.5. 161, c. 229-231.

⁴⁹ Ibidem, rola PII.1. 2 580, c. 476-479.

⁵⁰ 1918. *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român*, vol. III, doc. 532.

⁵¹ Ibidem.

ocupe teritoriile revendicate de România în Ungaria, unde guvernul din Budapesta provoacă dezordini și organizează bolșevismul. Această agitație, care se produce cu toată victoria Antantei, provoacă în Transilvania și în Regatul român decepții și descurajare în momentul când mizerii de ordin material cer de la poporul român o mare energie morală”⁵². În opinia Premierului român „constituirea unei zone neutre în aceste regiuni ar masca răul și, departe de a-l împiedica, l-ar încuraja, căci emisarii bolșevismului maghiar nu vor putea fi împiedicați prin procedee de neutralitate lipsite de interes”⁵³.

La 24 februarie, în ședința Consiliului Suprem de Război de la Versailles, delegatul român, ministrul de stat Alexandru Vaida-Voevod, avea să prezinte o notă în care se sublinia că „pentru a opri propaganda periculoasă executată sub auspiciile guvernului de la Budapesta în ținuturile românești neocupate de trupele Regatului, este urgent să se facă înaintarea trupelor române până la linia de demarcație a acestor teritorii”⁵⁴. Două zile mai târziu, Biroul Conferinței de Pace a discutat raportul pe care reprezentanții militari ai Consiliului Suprem Interaliat l-au prezentat, în urma deciziei adoptate cu o zi înainte, în legătură cu fixarea zonei intermediare din Transilvania între forțele române și ungare. Aceste propuneri erau aprobate în aceeași zi, extinzând teritoriul acordat Comandamentului român, noua linie de demarcație urmând ruta feroviară Satu Mare-Oradea-Arad⁵⁵.

Evenimentele care au urmat atingerii aliniamentului Apusenilor se caracterizează, în primul rând, prin intensificarea provocărilor maghiare, pe întregul teritoriu al Transilvaniei, de o parte și alta a noii linii de despărțire, atât față de trupele române, cât mai ales față de populația pașnică, nu numai cea românească. Organele de informație ale Comandamentului român înregistrau dezvoltarea unei intense propagande șovine „contra a tot ce e român”, dar și revoluționar-comuniste printre locuitorii din zonele deja aflate sub controlul armatei române. Corespondentul special în zonă al oficiosului britanic „The Times” nota în acest sens, într-un articol din 11 martie 1919: „Misiunea ungară de propagandă [...] este extrem de activă în Ungaria și Transilvania, unde ținta ei este de a produce anarhia în teritoriul ocupat de români, discreditând în felul acesta administrația românească în speranța zădărnicii până la urmă a unirii Transilvaniei cu România”⁵⁶.

La 20 martie, generalul Berthelot informa MCG român că decizia Conferinței de Pace cu privire la crearea „zonei neutre” urma să fie adusă la cunoștința Președintelui Ungariei, acordându-se un termen de zece zile, cu începere din 23 martie, pentru încheierea operației de retragere a trupelor ungare pe noul aliniament. „Când această evacuare va fi realizată – se arăta în nota respectivă – vă voi aviza și înaintarea trupelor române va putea începe”⁵⁷. Toate acțiunile întreprinse de armata română trebuiau să fie puse de comun acord cu comandamentele aliate.

La scurt timp de la comunicarea deciziei Conferinței de Pace, după o reuniune de urgență, în cadrul căreia ministrul de Război a propus rezistența armată, cooperând în acest sens cu comuniștii, guvernul ungar, a cărui situație și așa era zdruncinată, a refuzat să accepte hotărârea Puterilor Aliate, prezentându-și demisia pe 21 martie⁵⁸.

⁵² Ion Rusu Abrudeanu, *op.cit.*, p. 373-374.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ AMR, fond *Microfilme*, rola PII.5. 161, c. 119; vezi și 1918. *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român*, vol. III, doc. 533.

⁵⁵ *Exposé sur les opérations de l'armée roumaine en Hongrie*, p. 17.

⁵⁶ 1918. *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român*, vol. III, doc. 547.

⁵⁷ AMR, fond *Microfilme*, rola PII.1. 2 580, c. 319-320.

⁵⁸ Général Jean Bernachot, *op.cit.*, vol. 1, Anexa 11; Ormos Mária, Még egyszer a Vixjegyzéről, în „Századok”, nr. 2/1979, p. 327-332. Cf. *Magyarország Története 1918-1919, 1919-1945*, vol. 1, p. 188-198; T. Hajdu, *Michael Károlyi and the Revolution of 1918-1919*, în „Acta Historica”, nr. 3-4/1964, p. 351-371.

Preluarea puterii la Budapesta de către comuniști, în alianță cu social-democrații, în aceeași zi, ca și amenințarea cu extinderea revoluției sociale de tip bolșevic în Europa (la 5 aprilie va fi proclamată Republica Consiliilor în Bavaria) aveau să precipite luarea unor angajamente mai precise, inclusiv din partea acelor Puteri Aliate ce păstrasera destule rezerve față de România. Astfel, după ce în cursul ședinței „Consiliului celor Patru” din 25 martie șeful cabinetului britanic se pronunța pentru o concentrare a „tuturor mijloacelor noastre de apărare în România”, stabilind aici „bariera noastră contra bolșevismului”⁵⁹, în seara aceleiași zile, după o convorbire prelungită cu Brătianu relativă la amenințările de ordin militar și politic care planau asupra României, Lloyd George îi anunța hotărârea de a se pune la dispoziție echipament militar pentru 100 000 de oameni⁶⁰. În același timp și Clemenceau ținea să-i comunice, în mod confidențial, șefului delegației române că Aliații se pronunțaseră, deja, în favoarea unei acțiuni militare energice împotriva puterii bolșevice de la Budapesta. Câteva zile mai târziu, Brătianu era însă informat, doar verbal, din partea Consiliului Suprem Interaliat că dificultățile ivite în problema germană îi împiedică pe cei „4 Mari” să ia o decizie fermă în privința Ungariei, cu atât mai mult cu cât se părea, în opinia lor, că guvernul Garbai-Kun ar fi dispus să negocieze, dând chiar asigurări că nu va ataca România⁶¹. Firește, și evenimentele imediate o vor demonstra, era doar o nouă probă a ezitărilor sau a incapacității Puterilor Aliate de a reacționa în sprijinul nu numai al apărării intereselor legitime ale partenerului lor, dar și pentru rezolvarea unui focar ce periclita noul echilibru politic al Europei, prefigurată la Conferința de Pace. Sau era și aceasta o manevră din cadrul disputatei chestiuni a petrolului românesc, în fața politicii de independență a guvernului Brătianu, apetitul diferitelor trusturi occidentale influențând sensibil conduita guvernelor lor. „Va veni ceasul – arăta câteva luni mai târziu Take Ionescu, la întrunirea de la Clubul conservator din București – când se va dovedi că în atmosfera grea ce domnește asupra României sunt și câteva emanațiuni de petrol”⁶².

Nota de răspuns a guvernului ungar, sosită la 7 aprilie, declara, de la început, ca inacceptabile condițiile avansate de Puterile Aliate, acestea „fiind de așa natură încât nu pot fi acceptate decât ca ordine pentru oricine ar fi dispus să-și asume guvernarea țării”⁶³. De aceea, se spunea în continuare, apreciind bunele intenții ale Marilor Puteri, partea ungară considera ca absolut necesară ca și limita spre est a zonei neutre să fie deplasată până la Mureș, în conformitate cu prevederile Convenției de la Belgrad; de asemenea, se cerea ca în teritoriul din zona neutră ce urma să fie evacuat de trupele ungare să fie menținută în vigoare Constituția Republicii Sfaturilor, fără niciun alt amestec străin; circulația în respectivul teritoriu, ca și tranzitarea pe „teritoriile ardeleno ocupate de România” trebuiau să fie lăsate libere; blocada să fie înlăturată complet și să se asigure aprovizionarea populației cu materiale de primă urgență. Guvernării de la Budapesta mai propuneau organizarea imediată a unei conferințe, la Viena sau Praga, cu participarea statelor interesate din regiune: Ungaria, Austria, Cehoslovacia, România, Iugoslavia, conferință care să stabilească noile frontiere politice și, totodată, să reglementeze problemele economice dintre aceste state. În încheiere, ei subliniau că Republica Sfaturilor din Ungaria „nu se bazează pe principiul integrității teritoriale, dar se opune rezolvării problemelor teritoriale bazate pe cuceriri imperialiste”⁶⁴. Era o nouă sfidare grosolană la adresa voinței de libertate a națiunilor care fuseseră subjugate de fosta Dublă Monarhie și care își proclamaseră independența sau reîntregirea statală în mod liber cu câteva luni în urmă.

La 10 aprilie 1919, în fața atitudinii tot mai agresive a forțelor ungare, în urma apelurilor disperate ale populației din regiunile neeliberate, a refuzului conducătorilor de la Budapesta de a aplica hotărârea

⁵⁹ *Les Délibérations du Conseil des Quatre*, vol.1, doc. 111

⁶⁰ Vezi și la Gheorghe I. Brătianu, *op.cit.*, p. 54-55.

⁶¹ Ion Rusu Abrudeanu, *op.cit.*, p. 381.

⁶² Gheorghe I. Brătianu, *op.cit.*, p. 65.

⁶³

⁶⁴ 1918. *Desăvârșirea unității național-statale ...*, vol. III, doc. 575.

Conferinței de Pace, guvernul român, în unanimitate, sub președinția Regelui Ferdinand I, stabilea să se treacă, în cel mai scurt timp, la ofensivă pentru ocuparea liniei hotărâte de Consiliul Suprem Aliat⁶⁵. La 14 aprilie, Regele îi va detalia Premierului Brătianu, aflat în continuare în capitala Franței, asupra hotărârii luate. Apreciind că lipsa de decizie a Puterilor Aliate și Asociate a lăsat timp armatei ungare să se concentreze și să se organizeze tot mai bine, modificând raportul de forțe în defavoarea românilor, Suveranul sublinia cu fermitate că „înaintarea noastră în Transilvania este o necesitate absolută, atât din punct de vedere al politicii noastre externe, cât și din acela al situației interne”⁶⁶.

Dispozitivul trupelor române din Transilvania era astfel pregătit pentru declanșarea acțiunii ofensive în zorii zilei de 16 aprilie 1919⁶⁷. Devansând, însă, momentul prevăzut în planul de operații al Comandamentului român, forțele ungare aveau să preia inițiativa și, în noaptea de 15 spre 16 aprilie, după o scurtă pregătire de artilerie, au trecut la atac în trei sectoare ale frontului pe valea Someșului și în defileul Crișului Repede, înaintând pe direcțiile Cicârlău-Dej, Zalău-Cluj și Ciucea-Cluj.

Ecoul declanșării conflictului armat deschis între forțele române și cele ungare a fost deosebit de puternic, atât în țară, cât la Conferința de Pace de la Paris, unde – avea să remarce Gh.I. Brătianu – „toată atenția delegației românești se concentra acum asupra acestei lupte hotărâtoare. De rezultatul ei depindeau și viitoarele noastre granițe”⁶⁸.

(va urma)

Abstract: The present study is a synthesis of the events from November/December 1918 to June 1920 and highlights the coordinates of internal policy actions and external demarches to defend the Union of Romanians proclaimed in 1918, and in which the role of the military and diplomatic factors was evident. Key words: Romania, Entente coalition, Diplomacy, Hungary, Transylvania, Soviet Russia, Soviet Ukraine, Bolshevism, The Paris Peace Conference, The Trianon Peace Treaty with Hungary

⁶⁵ Ion Stanciu, *Un nou document privorla acțiunea politică și militară a României în aprilie 1919*, în „Revista istorică”, serie nouă, nr. 2/1990, p. 189-191; Generalul Traian Moșoiu, *Ocuparea Budapestei în legătură cu ocupațiunile militare din Ardeal 1918-19* [Șimleul Silvaniei, 1919], p. 6.

⁶⁶ 1918. *Desăvârșirea unității național-statale ...*, vol. III, doc. 581.

⁶⁷ Într-o telegramă de la Paris, transmisă MCG român de generalul H. Berthelot în dimineața zilei de 16 aprilie, se specifica: „Hotărârea Conferinței de Pace din 26 februarie nefiind modificată, românii sunt în drept, în caz de atac al ungarilor și să procedeze la ocuparea zonei neutre care le-a fost fixată...”. *Exposé sur les opérations de l’armée roumaine...*, p. 33 (Anexa 81).

⁶⁸ Gheorghe I. Brătianu, *op.cit.*, p. 57.